

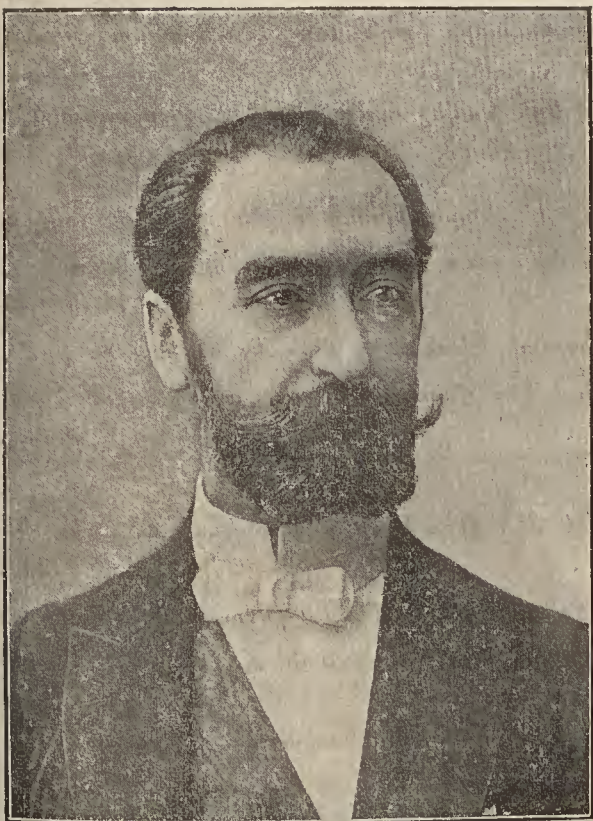

ՏԱՐԱԶԸ ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ՇԱԲԱԹԸ ՄԻ ԱՆԳՍՄ ԿԻՐԱԿԻ ՍՐԵՐԸ

№ 24 կիրակի 3 յուլիսի

հինգերորդ տարի 1894

ՄԱՐԻ-ՖՐԱՆՍԻԱ ՍԱԳԻ-ԿԱՐՆՕ

Ի՞նչ քաղցր, հանգիստ մահ է, երբ մարդ մեռնում է խիղճն արդար, համոզւած լինելով, որ ծառայել է իր հայրենիքին աճնուրաց, իր ազգին հաւատարիմ: Աշխարհումս շատերն են մեռնում, բայց շատ քիչերն են իրանց մահով յաւերժանում հայրենիքի հարազատ զաւակ անւանւելով: Բարձր ամեն խարդաւանանքներից, զուրկ ետականութիւնից, անպայման նւիրւած իր հայրենիքին և ազգին, Սաղի-Կարնօն ֆրանսիական հանրապետութեան համար, կարճ, ընդ ամենն՝ եօթը տարւայ՝ ընթացքում, կարողացաւ իր խելքի և վարչական ու գիտլօմատիքական ձիրքերով ձեռք բերել յարգանք, բարեկամութիւն եւրոպական պետութիւնների, նրանց կայսրների և արքաների:

Կարճես յաւիտեան միմեանց արիւնաբու թշնամիներ, Դերմանիան և Ֆրանսիան մոռանալու վրայ էին իրանց վրէժը: Անկեղծ և մեծ է գերմանական Կայսեր զայրոյթը այդ սոսկալի մահի պատճառով, նա պատկ է ուղարկում հանրապետութեան նախագահի դադազին գնելու Իսկ սիրուն, միշտ քաղցր Ֆրանսիան, կարճես զրանով սղեղանիք դրած իր վէրքին, պատրաստականութիւն է յայտնում ծաղիկ փռել Ֆրանսիայի այն ուղիի վրայ, որով և թէ մի օր կամենայ գերմանական Ալիզիւմ կայսրը անցնել:

Եւրոպական բոլոր պետութիւնները պատկներ են ուղարկում հայրենիքի ազնիւ զինուորին: Փառա-

յեղ է մեր կայսեր պսակը, Վիկտորիա թագուհու պսակը, զարդաբեր է յարգանքի էմբլեմով։ Իտալական Հոմերոս, Բելջիական Լեօբուրգ թագաւորներն էլ են չքեղ պսակներ ուղարկում։

Աշխարհիս ծաղիկների էսսենցիա տուող Ֆրանսիան չէ բաւականանում իր երկրի ծաղիկներով, Իտալիայից էլ է բերել տալիս։ Մի միլիոն ֆրանկի ծաղիկներ են սփռում Կարնոի դազաղի վրայ։ Միլիոն ու կէս հոգի է լինում նրա յուզարկաւորութեան։ Ազգն է թաղում իր հայրենիքի հարազատ գաւակին։

Ֆրանսիական կանայք այս ամառ նոր մօդ չեն հնարում, այլ ի նշան սգոյ, նրանք որոշել են սպիտակ, բարակ, թափանցիկ կտորներից հագնել դերիա, ֆրանսիական ազգային գոյներից ժապաւէն աջ ուսի և թևի վրայ՝ զարդարած նուրբ, նոյն գոյնի ծաղիկներով։

ԱՆՎՈՉ ԱՔԵՂԱՆ

(Շիրակի լեզենդաներից)

I

Ծովակի մէջ փոքրիկ կղզին տարածւել է մի-
այնակ,
Կղզու շուրջը ծառն ու թուփեր մի մի պարիսպ
են անքակ,
Սենաստան կայ կղզու վրայ, — արեղաներ նրա մէջ,
Իսկ նրանցից մինը ջահէլ՝ ծնողներից նւիրւեց...

Աստուածապաշտ ժողովուրդը այցելում է ուխտ
գալիս,
Աղքատ վանքին, վանականին իրան վայել տուրք
տալիս, —

Ծնողների սրտի նւեր, ո՛ր, դու ջահէլ արեղայ,
Զգուշացիր, գեղեցկուհին ուխտ է գալիս հէնց
հիմա...

II

Բարեհամբաւ ընտանիք է նստած թեթեւ մա-
կոյկում,
Սլանում է նուրբ մակույկը՝ ինչպէս արօրը ջրում,
Դուստրը նրա՝ գեղեցիկ է, — թարթիչները նետեր են,
Ո՛ր, կըսպանեն՝ որի սրտում այդ նետերը թափան-
ցւեն...

III

Լուսադէմ է... շատ են պայծառ, շատ են մա-
քուր աստղերը,
Ղօղանջում են մենաստանի մեղմահնչիւն զանգերը,
Սև ֆարաջան մինչև ոտներն, մինչև աչքերն՝
վեզարը,

Շտապում են արեղաներն աղօթքների տաճարը, —

Բայց դռան մօտ ուխտաւորներն չոքած շէմքն են
համբուրում,
Իսկ աղջիկը համբուրում է... աչքերը շուրջն է
գցում, —

Նրանց նետերն թափանցում են արեղայի սրտի
մէջ,
Եւ անդորր լուռ սիրտը նրա պղտորում է մէ-
կից մէկ...

Նա չի կարող էլ աղօթել... սրտում յուզմունք է
զարթնում,

Այդ յուզմունքը անյաղթելի մի խորունկ վերք է
դառնում,

Նա լուռ ու մունջ և խռոված դուրս է գալիս
տաճարից

Եւ աշխարհի հրապուրքները անցնում նրա առա-
ջից...

IV

Ուխտը արդէն վերջացրել են և չորս կողմը շր-
ջելով՝
Ուխտաւորներն «մնաս բարեւ» ասին գնացին
շտապով,

Եւ երբ դուստրը իրան մօր հետ նաւահանգիստ
մօտեցան —

Նետ աչքերի թովիչ ուժը սաստիկ զգաց արեղան...

V

Սլանում է մենակ կղզուց թեթեւ մակույկը ծովում,
Ծովի ափին լուռ արեղան կանգնած՝ հեռուն է
նայում, —

Վերջնալուսի ծիածանից վառւել են ողջ ջրերը,
Գրաւում են, հրապուրում են գէպի աշխարհն ու
սէրը...

Մակույկի մէջ թիավարը երգ է երգում, մի հին
երգ,

Պարզ ջրերը մրմնջում են, շշնջում են մի համերգ,
Ափի վրայ ժայռին կանգնած՝ հեկեկում է արե-
ղան,

Փարաջայի փէշով սրբում արտասուքները դաժան...

Եւ այնպէս է աշխարհային կեանքը քաղում, փա-
ղաքշում,

Ու այնպէս է նա անարգւած, այնպէս միայն է,
տրտում,
Որ պարզ ջրերի ալիքները բարիք արած կըլինէին,
Եթէ նրան նոյն այդ ժամին դէպ անդունդը տա-
նէին...

Մակուկի մէջ թիավարը երգ է երգում հինաւուրց,
Պարզ ջրերը շնչում են արկածներէն շատ վաղուց,
Ափի վրայ արեղան էլ ձայնակցում է այդ երգին...
Ու կորչում են, անհետանում այդ իր երգերը տըխ-
րագին...

VI

Մութ է շուրջը, խոր գիշեր է, արդէն աղօթք-
ներն արած՝
Անդորր հոգով քուն են մտել վարդապետներն
սրբակեաց.—
«Ամի, վեր կաց...» ժամանակն է... ջուրն էլ
մեղմ է ու հանդարտ,
Շուտ, ամի ջան, այն կողմ անցնենք... քանի
մօտ չէ լուսաբաց...»

Քնաթաթախ վեր է կենում ծեր թիավարն իր
տեղից,
Ոտք ու գօտին ամրացնելով՝ դուրս է գալիս նեղ
խուցից.—
«Ի սէր Տիրոջ... որ իմանան... քնչ ջուղապ տամ...
քնչ ասեմ,
Ես հախա առնեմ... բա դժ, հայր սուրբ, Տէր,
ղբատ տուր որ պրծնեմ...»
Ձայն չի հանում լուռ արեղան... ամի է դիմում
շուտափով,
Նա երգել է չրդառնալու մենաստանը բարեգուլթ,
Մեծ աշխարհը հրապուրում է... գրաւում է
կեանքի սէր,—
Նա անկոչ է, նա չի կարող սուրբ կոչումին ծա-
ռայել...

VII

Մութ է շուրջը, խոր գիշեր է... անկոչ արեղան
անխօս,
Սլանում է խաղաղ ծովում, ինչպէս գէնքից փախ-
չող որս,
Նա երգել է չրդառնալու մենաստանը նւիրական.
«Շուտ, ամի ջան, շարժիր թիեր, շուտ ափ հա-
նիր, քեզ ղուրպան...»

VIII

Կանգնած ժայռ կայ կղզու ափին, բարձր է ժայ-
ռը ու ամուր,
Շատի սրտին իր պատմութեամբ նա բերում է
միշտ սարսուռ,
«Կասեն, ախպէր, ժամանակով մի ջահէլ արեղայ
կար,
Չըդիմացաւ վանքի կեանքին... ու գլորւեց ժայ-
ռից վար...»

Ինքնասպան մարդու հոգին Աստուած քնչպէս
ողորմի...

Բայց մթի մէջ սլանում է մակուկը արեղայի...
«Ամի, շարժիր, յաջող ժամ է... ջուրն էլ մեղմ է
ու հանդարտ,
Շուտ, ամի ջան, այն կողմ անցնենք, քանի
չէ լուսաբաց...»

Յ. ԿՈՍՏԱՆԵԱՆՑ

Յ. Մ. ԿՈՍՏՈՆԵՍԿՈՒ ՄԻ ՆԱՄԱԿԸ

Թարգմանաբար առաջ ենք բերում «Вѣстникъ
Воспитанія» թերթից ռուսաց նշանաւոր վիպասան՝
հանգուցեալ Դոստոևսկու մի նամակը, որ գրել է նա մի
մօր, Այդ նամակը՝ չընայելով, 16 տարի է անցել այն
օրից երբ նա գրել է, այսօր էլ մեզ համար նոր է իր
մէջ ամփոփած մտքերով, այսօր էլ նա չի կորցրել իր
նշանակութիւնը. նամակը ընդգրկում է մի հարց, որ
ամենքիս էլ հաճելի է, ամենքիս էլ ցանկալի և նւիրա-
կան, այդ հարցը՝ կ'ը թ ու թ ի ւ ն է, ընթերցող:

Հանգուցեալ վիպասանը զխաւորապէս կանգ է
առնում ընտանեկան կրթութեան վրայ, և ցոյց է տա-
լիս թէ մայրերը ընդհանրապէս ինչ դեր ունին կատա-
րելու նրա մէջ:

Ահա և նամակը:

Պետերբուրգ, 27 մարտի 1878 թ.

Ողորմած տիրուհի.

Ձեր փետրւարի 20-ից գրած նամակին ես
այժմ եմ միայն պատասխանում—մի ամսից յետոյ,
որովհետեւ տկար եմ եղել և ազատ ժամանակ էլ
չեմ ունեցել, այդ պատճառով յատկապէս խընդ-
րում եմ ձեզ, մի բարկանաք:

Դուք այնպիսի հարցեր էք առաջարկում,
որոնց իբրև պատասխան պէտք է երկար շարա-
գրութիւններ գրել և ոչ նամակ: Հէնց հար-
ցերն իրանք վճռւում են միայն ամբողջ կեանքի
ընթացքով: Ինչ կըլինէր, օրինակ, եթէ ես ձեզ

գրէի թէկուզ 10 թերթ: Բաւական է որ և է տարակուսանք, որ խօսակցութեան ժամանակ իսկոյն և եթ կարող էր պարզել, և ահա դուք ինչ չէք հասկանում, ինչ հետ չէք համաձայնում և հերքում էք իմ գրած՝ բոլոր տասը թերթերն էլ: Միթէ կարելի է, որ իրար հետ բոլորովին անծանօթ մարդիկ խօսակցութիւն ունենան այդպիսի հարցերի վերաբերմամբ՝ այն էլ նամակագրութեան միջոցով: Իմ կարծիքով՝ դա բոլորովին անհնարին բան է. իսկ գործին վնասակար:

Զեր նամակից գալիս եմ այն եզրակացութեան, որ դուք բարի մայր էք և շատ էք հոգում ձեր մեծացող երեխայի մասին: Բայց, ախր, ձեր ինչքն է պէտք այն հարցերի լուծումը, որ ուղարկել էք ինչ—ես հասկանալ չեմ կարող: Դուք չափից դուրս շատ էք հոգս անում և նեղացնում ձեզ: Գործը շատ հասարակ կերպով կարող է տանւել: Ինչի են պէտք այսպիսի խնդիրները, օր. «Ո՞րն է բարին և որը—ոչ»: Այս հարցերը—հարցեր են միմիայն ձեզ համար—ինչպէս նաև ամեն մի՝ իր ներքին աշխարհայեցողութիւն ունեցողի համար, բայց ձեր որդու կրթութեան մէջ ինչի են պէտք:

Ճշմարտութիւնն ըմբռնելու ընդունակ մարդիկ—բոլորն էլ իրանց խղճովն են զգում թէ որն է բարին և որը՝ ոչ: Դուք բարի եղէք և թող ձեր երեխան էլ հասկանայ, որ բարի էք (ինքը իհարկէ, առանց տակեհան ասելու) և թող լիջէ, որ դուք բարի էք եղել. այն ժամանակ, հաւատացէք, դուք կատարած կըլինէք ձեր պարտականութիւնը նրա ամբողջ կեանքի համար. որովհետև դուք նրան անմիջապէս կըսովորեցնէք այն ամենին, ինչ որ բարի է, լաւ է: Եւ այդ դէպքում նա կը լիջէ ձեր պատկերը իր ամբողջ կեանքում մեծ յարգանքով և գորովով: Եւ եթէ դուք վատութիւններ էլ շատ արած լինիք—այսինքն գոնեա թեթեւամտութիւն, տկարամտութիւն և մինչև անգամ ծաղրելի բան, այդ ժամանակ նա անկասկած կընեքէ ձեզ վաղ թէ ուշ երբ լիջելու լինի:

Գիտցէք նոյնպէս, որ դուք նրա համար դրանից աւելի էլ անել անկարող էք: Այդ էլ չափազանց բաւական է: Երբ որդիք լիջում են ծնողների լաւ յատկութիւնները, —այսինքն բարութիւնը, ճշմարտութիւնը, ազնուութիւնը, կարեկցութիւնը, կեղծ ամօթի և ստախոսութեան բացակայութիւնը, այս բոլորը՝ հաւատացած եղէք, այնպիսի յատկութիւններ են, որոնք վաղ թէ ուշ նրանց էլ այլ

մարդ կըգարձեն: Գոնէ, մի մտածէք, թէ դա քիչ է: Մի ահագին ծառի տեսնում էք՝ երբ պատւաստում են փոքրիկ մի ճիւղ, պտուղներն էլ փոխում են:

Զեր երեխան 8 տարեկան է. ծանօթացրէք նրան Աւետարանի հետ. սովորեցրէք նրան հաւատալ Աստուծուն ամենայն խոտութեամբ: Այդ է *sine qua non*, ալ կերպ լաւ մարդ լինել չի կարող, ալ դուրս կըգայ ամենայնոք հանգամանքներում նահատակ, իսկ անյաջող հանգամանքներում անտարբեր չազ մարդ, դեռ գրանից էլ վատ: Հաւատացնում եմ ձեզ:

Քրիստոսից էլ լաւ մարդ ստեղծել չէք կարող:

Երեւակայեցէք ձեզ, որ ձեր երեխան—15 կամ 16 տարեկան հասակում գայ (օրինակ, իր սուսումնարանի վատ ընկերներից) և առաջարկէ ձեզ կամ իր հօրը այսպիսի մի հարց. «Ինչո՞ւ համար են պիտի սիրեմ ձեզ, և ինչո՞ւ այդ բանն իմ պարտականութիւնս են համարում»: Հաւատացնում եմ ձեզ, այն ժամանակ, ոչ մի գիտութիւն ոչ մի հարց ձեզ չի օգնիլ. և վերջապէս՝ բոլորովին ոչինչ էլ չէք ունենալ պատասխանելու նրան: Այդ պատճառաւ, պէտք է այնպէս անել, որ նա այդ պիտի հարցերով էլ չը գայ ձեզ մօտ. իսկ դա ան դէպքում միայն հարաւար կըլինի, երբ նա ձեզ սիրում է ուղղակի, անմիջապէս, այնպէս որ հարցն ինքն անկարող կը լինի մտնել նրա գլուխը, բացի այն դէպքից իհարկէ, երբ նա՝ դեռ դպրոցում լցել է իր գլուխը հակահասարակական համոզմունքներով—պարագոյններով. բայց չէ որ չափազանց ճիշտ կըլինի պարագոյնը ճշմարտութիւնից ջոկել և այդ հարցին, բաւական է միայն ժպտալ և շարունակել բարիք գործել նրան լուրթեամբ:

Ի գէպ է ասելը, որ երեխաների վրայ ունեցած աւելորդ հոգածութիւնով կարելի է գրգռել նրանց ջղերը և զգացնել, այո, ուղղակի զգացնել նրանց, չընայելով, որ փոխադարձաբար սիրում էք միմեանց. այդ պատճառաւ, հարկաւոր է ունենալ չափաւորութեան խիստ զգացումն. իսկ ձեր մէջ այդ դէպքում, կարծեմ չափաւորութեան զգացումն քիչ կայ:

Դուք գրում էք օրինակի համար—այսպիսի մի նախադասութիւն. «Ապրելով միայն նրանց համար (մարդու և տղայի) կապրէի միմիայն իմ ես ա կան կեանքով. բայց այդպէս անելու իրաւունք ունիս արդեօք, երբ տեսնում ես, որ

Արծիւն ու որսորդը

շրջապատողներդ—բոլորն էլ քիչ կարիք ունեցող մարդիկ են»:

Ինչ անհամ և անպէտք միտք է. ախր, ձեզ ով է խանգարում ապրել մարդկանց համար, երբ դուք արդէն և կին էք և մայր. ընդհակառակը, հէնց այդ շրջապատողների համար ապրելով, նրանց վրայ ձեր բարիքն ու սրտի աշխատութիւնը թափելով, դուք ձեր մանուկին կրճառալէք իբրեւ պայծառ օրինակ և ձեր տղամարդին էլ երկու անգամ աւելի սիրելի կըլինէք: Բայց եթէ ձեր խելքին է եկել այդպիսի մի հարց, նշանակում է, դուք երեւակայել էք, որ պէտք է տղամարդին և մանուկին կպչել, մոռանալով ամբողջ աշխարհը, այսինքն առանց զգացմունքի չափաւորութեան: Այդ կերպով դուք միմիայն կը զգաւորեցէք երեխային նաև այն ժամանակ, երբ նա ձեզ սիրում է: Ի նկատի ունեցէք նոյնպէս, որ ձեր գործունէութեան ասպարէզը ձեզ կարող է փոքր երեւալ և դուք կըցանկանաք ահագին և գուցէ անսահման շրջան գործունէութեան. բայց, արդեօք, ամենքն էլ այդպիսի ցանկութիւն ունենալու իրաւունք ունին: Հաւատացնում եմ, լաւութեան օրինակ լինել մինչև անգամ և սահմանափակ շրջանում՝ խիստ օգտակար է, որովհետև դա ազդում է հարիւրաւոր մարդկանց վրայ: Սուտ չըխօսելու հաստատ կամքը և ճշմարտախօսութեամբ ապրելը կըշփոթացնէ ձեզ միշտ շրջապատող մարդկանց թեթեւամտութիւնը և կը ներգործէ նրանց վրայ: Ահա ձեզ և սխալագործութիւն: Այդտեղ էլ կարելի է սաստիկ շատ բան անել: Խօսեմք բան թողած՝ հարցերի համար չը պէտք է գնանք Պետերբուրգ—բժշկական ճեմարանը, կամ թափառենք կանանց կուրսերը: Այդ տեսակներին ես այստեղ ամեն օր եմ տեսնում. ինչ տղէտներն են եթէ իմանայիք—մինչև անգամ լաւից էլ վատանում են:

Իրանց աչքի առաջ եռացող գործունէութիւնը չըտեսներով՝ սկսում են սիրել մարդին միմիայն գրքով և երեւակայութեամբ. մարդկութիւնը սիրում են, իսկ առանձին դժբախտ անհատին տառաւ. նրա հետ հանգիստութեան ձանձրոյթ են զգում և խոյս են տալիս նրանից:

Ձեր ինձ առաջարկած հարցերին բոլորովին չըգիտեմ ինչ ասեմ, որովհետև չեմ էլ հասկանում: Ի հարկէ եթէ երեխան վատ է, դրանում մեղաւոր են միևնոյն ժամանակ և նրա բնական վատ հակումները, (որովհետև մարդս անկասկած նրանցով էլ ծնւում է,) և դաստիարակները, որոնք

չըկարողացան կամ ծուլացան իր ժամանակին դարեցնել այդ վատ յատկութիւնները և ուղղել նրանց դէպի լաւը (օրինակով): Երկրորդ՝ երեխայի ինչպէս նաև հասակաւորների վրայ ազդում է և այն շրջանի մեծամասնութիւնը, ուր որ նրանք ապրում են. ազդում են նրանց վրայ նոյնպէս և առանձին անհատներ, մինչև նրանց կատարելապէս տիրելը: Այստեղ ոչ մի հարց չըկայ, այլ կան հանգամանքներ, իսկ դուք պէտք է յաղթէք այդ հանգամանքներին, որովհետև մայր էք և դա ձեր պարտականութիւնն է—միայն ոչ թէ տանջանքով, զգալունութեամբ, ձանձրացնելու չափ սիրելով, այլ արտաքին բարի օրինակով:

Իսկ ինչ վերաբերում է աշխատելու հարցին, ես դրա մասին խօսել անգամ չեմ ուզում. երեխայի բարի զգացմունքները դուք համեմեցէք և նա կըսիրէ աշխատութիւն:

Սակայն բաւական է. յոգնեցաւ. շատ գրեցի, բայց քիչ բան ասացի, այնպէս որ ի հարկէ, դուք ինձ չէք հասկանալ. ընդունեցէք իմ խորին յարգանքի հաւաստիքը: Ձեր ծառայ Փեօգօր Դոստոևսկի:

Ա. Տ. Բ.

ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆ

(Պ. Մանտեգացայից)

Այն ժամանակ, երբ Եւրոպայի կեդրոնը խլանում էր գէնքերի շառաչով և գինւորների աղաղակներով, շատերն շտապեցին յաջողութիւն որոնել տաճարների կամարների տակ: Առանձնացան ոչ միայն ծովերն, այլև շատ ազնիւ մարդիկ հէնց նրա համար, որ չէին ցանկանում կրել վահան և տէգ, չէին ցանկանում դողալ կառավարութեան գործ դրանց բռնութեանց առաջ:

Ներկայումս մեր հասարակութեան մէջ ապրելու միայն մի միջոց կայ, որը կայանում է միմիայն աշխատանքով ապրելում. նոյն ինքը կրթութիւնը մի վրեժ նպատակ ունէ—տալ լուսնի տակ ծնւած ամեն մի մարդուն «բրտինքով վաստակած հաց»: Տգիտութեան և ստրկութեան դարերում ամբոխն անցնում էր պատուհասների տակից, գոռալով «հաց, հաց». դա մի տեսակ ողորմութիւն էր, որն ստորացնում էր ինչպէս խնդրողին, նոյնպէս և տուղին: Բայց լուսոյ և ազատութեան դարերում, կրթւած երկրներում խեղճ ժողովուրդն աղաղակում է. «աշխատանք, գործ»: Այս աղա-

դակը ոչոքի չի ստորացնում, որովհետև նա մարդկային ամենասուրբ պարտականութեան արտայայտութիւնն է. նա արտայայտութիւն է մարդկային անկորցելի պատճառների: Մարդկային ընկերութիւնը մարդկային ընտանիք կը դառնայ միայն այն ժամանակ, երբ ամեն մարդ բանւոր կը դառնայ. երբ չի լինիլ ոչ մի մեծութիւն կամ բախտաւորութիւն, որի հիմքն աշխատանքը չըլինի: Ով հանգամանքների բերմամբ աղքատ է ծնւել, նա հէնց աղքատութեան մէջ կ'որոնէ զրդումն դէպի գործ, իսկ հարստութեան մէջ ծնւածը կը ձգտէ ընդարձակել հասարակական գործունէութեան շրջանը—որը դաշտում, որը մատենադարանում, որն արհեստանոցում, որը գործի մէջ, որը գրչով և որը ծովի վրայ մի խօսքով երբ բոլորը կաշխատեն:

Ձրկայ պարազիտ, չըկայ և աղքատ, ահա այն իդէալը, որին տարբեր ճանապարհներով, երեւելով և կուելով, բայց միշտ յառաջ շարժւելով ձգտում է բոլոր մարդկութիւնը: Ամեն մի ազնիւ մարդու պարտքն է նպաստել այդ ձգտմանը:

Աշխատանքը միակ օրինական ճանապարհն է հարստութեան հասնելու. նոյն իսկ հին հարստութիւնները, որոնք յաջորդաբար հօրից որդուն էին անցնում, պատերազմից ստացած աւարներ էին, որոնք այն մութ, բարբարոս դարերում ազնիւ վաստակ էին համարւում: Հազիւ է պատահել, որ նախապատմական դարերում ձեռք բերած կարողութիւնն ամբողջապէս անցնէր սերունդից սերունդ, երբ որդոց քաջագործութիւնները չեն կարողացել մինչև վերջը պահել իրանց հայրերի յափշտակածները, որովհետև հարստութիւնը նման կրակի, որը հանգչում է, եթէ չեն պահպանում. նա մեծանում և պահպանւում է միմիայն աշխատութեամբ: Նայեցէք և տեսէք թէ ինչպէս են պահպանում և ոչնչանում հին արիստոկրատիական ստացւածները և ինչպէս են այդ փտած բների վրայից բարձրանում վաճառականութեան և արդիւնագործութեան միջոցով թարմ շառաւիղները:

Հարուստ են ոչ թէ այն ազգերը, որոնք գոռոզանում են հրաշալի երկնակամարով և պողոտաներով, թանգազին մետաղներով և անգին քարերով, հապա նրանք, որոնք շատ են աշխատում: Երբեմն Իսպանիան այնքան գորեղ էր, որ նրա թագաւորը պարծենալ կարող էր հէնց նրանով,

որ արեւը իսպանական երկրներում մայր չէր մըտնում: Ժամանակով այս երկիրը տէր էր ամենահարուստ արծաթի և ոսկու հանքերի. բայց այսօր վիճակում է նրան ամենաաղքատ տեղը, որովհետև թույլ և ծուլ գտնւեց: Անգլիան տէր չէր պողոտան հողերի, քաղցրաժպիտ երկնքի, ոսկեայ և արծաթեայ հանքերի, ոչ էլ ալմաստների, մինչդեռ ամենահարուստ երկիրն է ամբողջ Եւրոպայում, որովհետև այնտեղ շատ են աշխատում, որովհետև նա ինքնստինքեան մի անհանգիստ արհեստանոց է, որովհետև այնտեղ գիտունը, հարուստ և հզօրն ամենից շատ են աշխատում: Բնութիւնը վիճակել է տոկուն անգլիացուն ամենաանպտուղ հող, բայց նա իր քրտնաջան վաստակով, կարողացել է նրան այնքան մշակել, որ նա աւելի առատ հաց է տալիս, քան թէ ռուսական ամենաբերրի նահանգները: Բնութիւնն անգլիացուն ոսկի հանքեր չի տւել, բայց ոսկին ամեն կողմից տեղում է այնտեղ. այնտեղ են թափւում Աւստրիական և Ամերիկական միլիոնները: Ամեն ազգ իր ոսկին ուղարկում է այդ աշխատասէր կղզին, որպէս զի նրա արդիւնաբերութեան ամենալաւ պտուղներից օգտւի, որովհետև ոսկին պատկանում է ոչ թէ նրան, ով գտնում է նրան հողի խաւերում, այլ նրան՝ ով աշխատում է: Եթէ ոսկեայ դրամը կարողանար մեզ իր պատմութիւնն անել, կասէր, որ նա ծնւել է Սանֆրանցիսկեան անապատներում և սիբիրական հանքերում, բայց անընդհատ՝ ձգտել է դէպի աշխատողը, ով շատ է աշխատել, նա խել է քիչ աշխատողից. շատ կարճ ժամանակ է մնացել նա այն մարդու ձեռքում, ով ոչինչ չի ուզեցել անել. ոսկին հետեւելով իր ձգողական օրէնքին՝ ձգտում է դէպի աշխատութեան գօտին, ուր նա գտնում է իր իջևանը, իր ծանրութեան յենակետը:

Եթէ օրավարձով բանող մշակն աշխատում է օրական մէկ մանէթ, իսկ պրօֆէսսօրը տասը, այդ նրանից է, որ վերջին մի ժամւայ դասախօսութեան մէջ կեդրոնացնում է այնքան ազնիւ աշխատութիւն, որքան չէ կարող տալ օրավարձով բանողն ամբողջ տարւայ ընթացքում: Միթէ չըգիտէք, որքան ուսումնասիրութիւնը, խոր մրտածական կարողութիւն և փորձնականութիւն է պահանջում այդ մարդուց, որպէսզի կեդրոնացնել կարողանայ գիտութիւնն ու գեղարւեստը մի վառվռուն դասախօսութեան մէջ: Միթէ չըգիտէք, որ հէնց այն դերասանները, որոնք իրանց հարստութեամբ ամենից շատ առատ և յամառ բնու-

Թեանն են պարտական, շատ պիտի աշխատեն, որ կարողանան յուզել մեզ իրանց մեյուրիական ձայնով և մտածած խաղով: Չըզիտէք, մի՛թէ, որ Մօզէնան 15 տարի ուսումնասիրեց իր դերը, նախքան Լիւդովիկոս XI ներկայացնելը այն կատարելութեամբ, որը կարողացաւ յափշտակել ամբողջը և փշաքողել նրան: Մի՛թէ չըզիտէք, որ Դեմոսթէնէսը երկու կախաղէց, մինչև յունական առաջին հռետորը դարձաւ. և վերջապէս չըզիտէք մի՛թէ որ Միքել-Անջելոն դեռ մինչև 80 տարին սովորում էր: Դեռ շատ անճշտութիւններ կան, որոնք գոյութիւն ունին վաստակի և աշխատութեան մէջ, բայց գոյութիւն ունին և այնպիսի «անարդարութիւններ», որոնք զարմացնում են մեզ հէնց նրա համար, որ մենք չըզիտենք փաստերը վերլուծել և գնահատութեան բուն աղբիւրը գտնել: Շատ անկանոն կարող է թւալ, երբ մի որևէ գիրք իր հեղինակին մինչև կէս միլիօն արգիւնք է տալիս, իսկ նոյնը տպողին միայն հարիւրներ. բայց պէտք է կշռել այդ երկու մարդկանց տարբեր աշխատութիւնները տնտեսագէտի և փիլիսոփայի տեսակէտից, այն ժամանակ կըզբոսնէք որ վարձատրութիւնն այնքան անկանոն չէ, որքան թւում է. մանրամասն և բարեխիղճ վերլուծութիւնը ցոյց է տալիս, որ աշխատանքն ընդհանրապէս վարձատրութեանը հաւասար է: Գիրքն արգիւնք է հազարաւոր աշխատութեան, որովհետեւ այդտեղ մտնում են հեղինակի կրթութիւնը և մի ամբողջ սերնդի հայեացքը, աշխատանքը, որն ամբողջապէս ամբարւած է հեղինակի գլխում:

Վեներա՛ Մեդիչին պատրաստւած է մի կտոր մարմարից, իսկ մարմարն իր սկզբնական ձևում արժէ միայն մի քանի մանէթ:

Մարդու հանճարը մշակեց նրան—այդ կոշտ կտորը արժէ հարիւր հազարներ, միլիօններ... որքան կամենաք: Կարող էք թէկուզ ամենակոշտ գծերով չափել, այն բոլոր մտաւոր աշխատութեան չափը, որի շնորհիւ յաջողեց մրամորի մի փոքրիկ կոշտը վերածել Վեներա Մեդիչիի. կարող էք ասել, մտքի սր-պիսի ստեղծագործական ձգտումներ են հարկաւոր, որ կարելի լինի այդ քարի կոշտը վերածել գեղար-ւեստական հրաշալիքի, որը չի գողաբել մարդկանց ապշեցնելուց մինչև այն օրը, քանի որ գոյութիւն ունի «հրաշալի» խօսքը: Վեներա Մեդիչիում կեդրոնացած է մի քանի սերնդի մի ամբողջ շնորհի աշխատանք, գեղարւեստի մի ամբողջ շրջան,

հին յունական ամբողջ ստեղծագործական գին:

Ամենից մեծ անկարգութիւնը միշտ մարդիկ են անում, այն էլ տգիտութիւնից. բայց բնութեան օրէնքները կանոնաւոր են քան թէ երեւում են մեր կարճատես, երբեմն էլ կոյր աչքերին. բնութեան մէջ ամեն բան չափած է այնպէս, որ աշխատանքի քանակը հաւասար լինի վարձատրութեանը: Բարոյական, նոյն իսկ ֆիզիքական օրէնքներով գործ դրած ուժի քանակը միշտ հաւասար է ստացած արգիւնքին. բնութիւնը միշտ շատ է արտագրում, բայց երբէք չի գործ դնում:

Յ. ՍԱՌԻԿԵԱՆ

Հ Ե Յ Ն Է Յ Ի Ս Ե Ր Ը

V

Այս բոլոր—թեթեամիտ և խոր, թռուցիկ և երկարատև սիրահարական փորձերից յետոյ Հէյնէն եկաւ այն համոզման, որ սէրը՝ ո՛չ միայն մարդկային սրտի տիրող զգացմունքն է, այլ և կեանքի օրէնքը և աշխարհիս իսկական տէրը: Նա իր բովանդակական ոգևորութեամբ կուռում էր կրքի իրաւունքների առաւելութիւնները ցոյց տալու համար—հասարակական բարոյականութեան օրէնքների առաջ, և աստուծային յատկութիւններ էր տալիս այն զգացմունքին, որը մօտենցում է, քարշում է դէպ իրար երկու սեռին: Այդ գեռքիչ է—նա ճանաչեց սէրը իբրեւ տիեզերքի գլխաւոր սկզբունք, իբրեւ հուր, որը ստեղծագործում է, հոգի է ներշնչում և կառավարում է անդրդեւի և անողւք ուժով երկրիս բոլոր արարածներին:

Այսպէս ուրեմն՝ սէրը Հէյնէի համար դարձաւ նրա գործունէութեան գլխաւոր շարժառիթը, նպատակը, կանոնը և մինչև իսկ կեանքի կրօնը: Այս էր միակ նրա կրօնը: Ի ծնէ հրէայ լինելով նա 24 տարեկան հասակում բողոքականութիւն ընդունեց, բայց երբէք նա քրիստոնեայ չէ եղել հոգով և զգացմունքներով, նա միշտ հեթանոս է եղել: Նրա իսկական աստուածները եղել են Հէյլենական Ոլիմպոսի աստուածները, մանաւանդ Աֆրոդիտան—այդ «եղինակին յուերժահարան», որ զրաւել էր նրա երեւակայութիւնը: Ամեն աեղ էլ նա միայն նրան էր տեսնում:

—Սակայն Հէյնէն տարօրինակ գրութեան մէջ էր գտնում իր գէպի սէրը ունեցած հաւատով: Սէրը նրա գաւառանքն էր, բայց չէր հաւատում

այն արարածներին, որոնք նրան ս էր էին ներշնչում—նա կանանց չէր հաւատում: Դժուար է երեւակայել այնպիսի մի՝ աւելի շարժուն, աւելի անհաստատ բնաւորութիւն, ինչպէս Հէյնէյինն էր. անպայման անկեղծութեամբ դաւանում էր ամեն մի կարծիք, լինէր դա կրօնական, քաղաքական, գրականական, գեղարվեստական, մի հաւատալիքից միւսն էր անցնում՝ այն էլ այնպէս, որ բացասէ միւսը: Նրա զգացմունքներն էլ նոյնպէս փոփոխական էին, ինչպէս նրա գաղափարները:

Նա զարմանալի արագութեամբ անցնում էր քնքշութիւնից—արհամարհանքի, կարեկցութիւնից՝ ատելութեան, ուրախութիւնից՝ տխրութեան, ոգեւորութիւնից՝ յուսահատութեան. նա նոյնքան յանկուտ էր ուրախանում, որքան և տխրում. նրա ծեծաղը փոխում էր լացի: Այս է պատճառը, որ նրա գրածքների մէջ խիստ աչքի են ընկնում յանկարծակի թռիչքներ վրդովմունքից-ծաղրի, ոգրեղութիւնից՝ երգիծաբանութեան, ամենամաքուր պօէզիայից ամենահասարակ պրոզայի:

Դառն կասկածներ, հիասթափումներ միշտ թունաւորում էին Հէյնէյի քաջած սիրոյ վայելչութիւնները: «Իմ սիրտս,—գրում է նա,—այնքան սուր աւուշահոտութիւններ ունի իր մէջ պարունակած, որոնք խփում են գլխիս և այն աստիճանի հալքեցնում ինձ, որ ես չեմ կարողանում իմանալ, որտեղ է վերջանում հեգնութիւնը և որտեղ է սկսում երջանկութիւնը»:

—Իր Լաուրէ ընկերին գրած մի նամակի մէջ նա տուում է. «Ես դատապարտւած եմ սիրելու աշխարհումս միմիայն ամենաստորը, ամենալիմարը»:

Ոչ մի անգամ նա չըսիրեց մի կնոջ—առանց վաղորօք զգալու թէ ինքը կորած է և նրանցից ամեն մէկին տուում էր թէ՛ նա կը կործանէ իր ցիւրքները—«Օ՜հ մի ստիր, մի ստիր»:

—Եւ նա ամեն մի նոր սկսած սիրահարական գէպըւմ տուում էր. «օշինդրի նման դառն են սիրոյ բաժակի այս վերջին կաթիլները» և թէ՛ «մահից աւելի դառն է կինը»:

—Նա կասկածում է նոյն իսկ և իր կնոջ հաւատարմութեանը և մեռնելու վերջին րոպէին էլ երեւակայում է իրան թէ՛ ինչպէս Մատիլդան, որին անսահման սիրով սիրում է, ուրիշի գիրկն է ընկնում: Ահա, այսինքն իրան հակասելն էր պատճառ, որ Հէյնէյն տանջւում էր և ստորացնում իր հպարտութիւնը: Գրեթէ իր մահաւան

նախընթաց օրը—իբր ողջոյն հրաժեշտի այս կեանքին—ասում է.

«Անիճեալ պարտեզ. ան, նրա մէջ չըկար և ոչ մի անկիւն, որը մաշած չըլինէր իմ սիրտը, և որտեղ իմ աչքերը թափած չըլինէին արտասուք»:

Այս տանջանքների և ցածրութիւնների դէմ կռւելու համար Հէյնէյն իբրև միջոց գտաւ իր երկու ընդունակութիւնները—մէկը միւսին բացասող և վերին տատիճանի զարգացած և մինչև չափազանցութեան հասցրած. այդ ընդունակութիւններն էին՝ մէկը նրա «հեգնութիւնը» և միւսը—նրա մտածողութիւնը, որոնց խառնուրդը կազմում էր նրա բանաստեղծական հանճարի յատուկ առանձնատկութիւնը:

VI

Հեգնութիւնը՝ սկզբում Հէյնէյի մէջ գաղտնի էր և թույլ: Դա մի տեսակ ամաչկոտութիւն էր, որով նա թագնում էր իր վերքը և թույլ էր տալիս ուրիշներին գուշակել իր տանջանքները:

«Իմ սիրուհու աչքերի մասին, ասում է Հէյնէյն, ես գրել եմ ամենագեղեցիկ դրւագներ, նրա փոքրիկ բերանի մասին ամենահիանալի «տերցիններ», *) իսկ եթէ նա ունենար և՛ սիրտ, նրա մասին էլ կը գրէի մի քանի գեղեցիկ երգեր»:

—Բայց այս՝ փափուկ զգացմունքով ծածկւած հեգնութիւնը՝ շուտով սկսում է աւելի պարզ և և յօշափելի դառնալ—նա փոխարկւում է սուր կսկիծի. բանաստեղծը այստեղ ծանօթանում է և տանջանքի հետ: Նա ուշքի է գալիս, պարզ կերպով տեսնում է երկրի իսկական դրութիւնը և սկսում է քննել իր վիշտը ջղալին անհամբերութեամբ և անսովոր նրբամտութեամբ: Այս հեգնութիւնն երևում է այժմ իբրև հիասթափւած ժպիտ, որի մէջ գուշակում է լուրթեամբ կլանուող արտասուքների դառնութիւնը:

—Վերջապէս նա մինչև այն տեղն է հասնում իր հեգնութեան մէջ, որ սկսում է անխնայ կերպով ծաղրել ինքն իր սիրելու անյագ ցանկութիւնը, և նրա մէջ է գտնում տարօրինակ բաւականութիւն:

«Երբ մեր սիրտը փշրւած է, բացականչում է Հէյնէյն, կրճուտւած է, մեզ մնում է դեռ մի բարձր և գեղեցիկ ծիծաղ ևս»:

—Հեգնութիւնը վերջապէս դառնում է նրա եռանդի անհրաժեշտ ուղեկիցը, տիրում է նրան

*) Տերցինի, «տանա» ոտանաւորների տեսակներ:

ինչպես չար հանճար և այլ ևս չէ թողնում նրան:

«Ես պատրաստ էի, խոստովանում է նա—սրբաթի մի ինչոր է շատ մօտիկ բան ասել, բայց հեղնութեան չար հրեշտակը բոլորովին այլ խօսքեր դրեց իմ բերանում»:

Հեղնութեան հետ միասին զարգանում է Հէյնէյի մէջ և մտածողութիւնը. երբ տեսնում է, որ իսկական կեանքի մէջ չէ գտնում իր սիրոյ իդէալը, նա սկսում է պտրել նրան ցնորքների և երևակայութեան աշխարհում: Բաւական էր մի ջաջէլ աղջկայ սիրուն դէմք, կանացի ձայնի զմայլեցնող հնչիւն, մեղմ անուշահոտութիւն, և ահա բանաստեղծի երևակայութիւնը ստեղծում էր որ և է չքնաղ կնոջ պատկեր, որն իսկոյն և եթ նրա վրայ հիանալի տպաւորութիւն էր թողնում:

—Այս տեսակ պատկերներ Հէյնէն շատ ունէր, որոնցից ամենաշնորհալին լեհուհի Եագվիգայի պատկերն էր, որի մասին ասում է. «Այնքան նուրբ էր նրա գեղեցկութիւնը, որ կարծես մանուշակի անուշահոտութիւնից հիւսւած լինէր»:

Մի անգամ Հէյնէն տեսաւ նրան երեկոյեան Գլէզնէնի տաճարում աղօթելիս Ս. Ալբերտի գերեզմանի առաջ. նա իսկոյն սիրահարւեց նրա վրայ. թէ և մի րոպէ միայն տեսաւ նրան, բայց երկար ժամանակ պահեց իր յիշողութեան մէջ: Սակայն որքան էլ զբաւիչ լինէին այս կանանց պատկերները, այնու ամենայնիւ բանաստեղծի նուրբ մտածողութիւնը նրանցից աւելի է գերադասում անմարմին տեսիլներ—մեռելների ոգիները:

«Եւ ահա ես յանկարծ տխրութեամբ մտածում եմ իմ վաղուցհետէ մեռած մի շարք ընկերուհիներս մասին: Յանկարծակի բռնկած սէրը հրաշալի բոցով այրում է իմ սիրտը»:

Այս բոլոր տեսիլների մէջ ամենից առաջ երևում է փոքրիկ Վերոնիկան—իր առաջին սիրոյ առարկան. այնուհետև գալիս են Ժիւլիետան, Յովհաննան, և ամենից յաճախ խորհրդաւոր Մարիամը, որի մասին բանաստեղծն ասում է.

«Երբ մութը վրայ էր հասնում, աստղերը ձգում էին իմ սրտի մէջ իրանց մաքուր և պարզ հայեացքները, բայց այդ սրտի ամենախոր անկիւնում թռչում էր իմ յիշողութիւնը մեռած Մարիամի մասին. նորից սկսում էի մտածել այն գիշերայ մասին, երբ ես կանգնած էի անկողնու մօտ, որի վրայ հանգչում էր այդ հրաշալի և

զուենատ մարմինը—գեղեցիկ և անշարժ շրթունքներով: Ես յիշում էի այն տարօրինակ հայեացքը, որ ձգում էր ինձ վրայ մի պառաւ կին, որը նշանակել էր դիակի վրայ հսկելու և՛ որը այդ պաշտօնը ինձ յանձնեց մի քանի ժամով. ես դեռ մտածում էի այն դեղին, գիշերային մանուշակի վրայ, որ բաժակի մէջ դրւած էր սեղանի վրայ և սաստիկ անուշահոտութիւն էր բուրում... Յետոյ ես նորից սկսում էի դողալ, և նորից կասկածել—արդեօք ճրագը հանգցնողը քամո՞ւ հոսանքն էր, թէ կար այն թաղման սենեակում և մի երրորդ անձնաւորութիւն»:

—15 օրից յետոյ միւսնոյն տեսիլը նորից վերագաւնում է, որպէս զի Հէյնէյի սիրտը նորից թռթռացնէ, չընայելով զանազան զարնութիւններին և ճանապարհորդական արկածներին և նա դարձեալ ասում է.

«Եւ այն ժամանակ իմ մեռած, քնքոյշ ընկերուհիին սիրուն տեսայ, բայց առանց շարժման, պառաւ ծծմալըը նորից հեռացաւ խորհրդաւոր հայեացքը ձգելով ինձ վրայ: Գիշերային մանուշակը սփռում էր իր անուշահոտութիւնը. ես նորից համբուրեցի այն թանգագին շրթունքները և այդ թանգագին մարմինը կամաց կամաց վերկացաւ, որ վերագարձնէ ինձ իր համբուրը»...

—Բացի այս տեսիլներից՝ Հէյնէն իր սրտի մէջ տեղ տաւ գեղարուեստի տաճ մի քանի գեղեցիկ տեսիլների և՛, որոնց նա հանգիպել էր իր բազմաթիւ ճանապարհորդութիւնների ժամանակ, և սիրահարւել էր իսկոյն նրանց վրայ. բայց այդ թռուցիկ տեսիլների մէջ, այդ՝ գեղարուեստի կեդրոնների մէջ նա բաւականութիւն չէր գտնում. նա աշխատում է ինքն իրա մէջ բացառապէս՝ այդպիսի պատկերներ ստեղծել, որոնք կատարելութեան հասցըւած լինէին և այդ պատկերներից ամենից յաջողւածն է «Փլորինտինեան գիշերներում» պատմւածը, որի մասին ասում է բանաստեղծը.

«Այո, երազում էր, որ ես նրան տեսայ—այն գեղեցիկ արարածին, որն ինձ մարդիկներից ամենատեղանիկը դարձրեց. ես շատ քիչ բան կարող եմ ասել նրա արտաքինի մասին. ես մինչև անգամ անկտրող եմ նկարագրել նրա դէմքի գրծերը.—դա մի դէմք էր, որի նմանն երբեք ես չէի տեսել և չըտեսայ էլ այնուհետև՝ իմ ամբողջ կեանքում. ես միայն մտաբերում եմ, որ նա ոչ բոլորովին սպիտակ էր, ոչ բոլորովին փարգագոյն, այլ մի ինչ որ ամբողջի նման սպիտակ գոյնի:—Այդ

դէմքի գեղեցկութիւնը ոչ նրա գծերի կատարեալ կանոնաւորութեան մէջ էր կայանում և ոչ էլ նրա հետաքրքիր շարժունութեան մէջ:

«Նա ուրիշներից զանազանում էր իր անկեղծութեամբ, մի յատկութիւն, որն այնքան սքանչելի է և մինչև իսկ սարսեցնող:

«Ուս մի դէմք էր լիքը անկեղծ սիրով և սրբութեամբ. դա աւելի հոգու էր նման, քան պատկերի, ահա թէ ինչո՞ւ ես երբէք չըկարողացայ պահել նրան իմ յիշողութեան մէջ: Նա հագած ունէր մետաքսեայ առաւօտեան զգեստ (պէնուար) տերփուկի (bucheur) գոյնի. այդ էր նրա ամբողջ զգեստը: Նրա ոտները, վիզը բաց էին. և այդ նուրբ ու բարակ ծածկոցի միջով, կարծես թաքուն, երբեմն երևում էր նրա անգամների շնորհալի քնքշութիւնը: Իսկ ինչ վերաբերում է նրա հետ ունեցած խօսակցութիւններին, ես նույնպէս չեմ կարող պատկերացնել նրանց, ես գիտեմ միայն, որ մենք նշանակցինք և մեր զգւանքը նույնպէս խաղաղ և երջանիկ էին, սլարզ և անկեղծ, ինչպէս փեսացուի և հարսնացուի փառաքշանք—գրեթէ եղբայրական. մինչև անգամ լաճախ սլտտահում էր, որ մենք միմեանց հետ չէինք խօսում, այլ ուղիղ ձգում էինք մեր հայեացքը իրար վրայ և այդպէս մէկ-մէկու սիրտ թափանցելով մնում էինք ամբողջ լաւիտենականութեան մէջ—անվերջ ժամանակ... թէ ինչպէս էինք զարթնում այդ զրուծիւնից, ես չեմ կարող պատմել. այս միայն կասեմ, որ ես երկար ժամանակ վայելում էի այդ սիրտը բարիքը. երկար ժամանակ ես, կարծես, ընկղմւել էի խոր երջանկութեան

մէջ. մի անյայտ բաւականութիւն կենդանութիւն էր տալիս իմ զգացմունքներին, և ես գոհ էի և երջանիկ, թէև իմ սիրուհին այնուհետև այլևս չէր երևում ինձ իմ անուրջներում. բայց մի՞թէ ես նրա հայեացքից չըբաղեցի երջանկութեան լաւիտենականութիւնը»:

Այսպէս է երևակայական սէրը—մի կատարելապէս իդէալական արարած, ամենուրեքին իրական յենարանի—նեցուկի:

Ա. Տ.-Բ.

(Շարունակելի)

XXX.

Ճրագները մարած, խաղաղ քնի մէջ

Ամբողջ այն տունը հանգիստ հանգչում է.

Ծովն էլ մեղմագին, ձայնելով անվերջ

Յաւերժ հարսերին սիրում, գգւում է:

Լուսինը պայծառ արծաթ շողերով

Վառել է ծովի հեղիկ ալիքներ,

Ջինջ կապոյտ կամարն բիւր վառ աստղերով

Պճնել է չքնաղ... Դիւթական գիշեր...

Ճրագները մարած, խաղաղ քնի մէջ

Ամբողջ այն տունը հանգիստ հանգչում է.

Միայն մի ճրագ—քո սիրտը անշէջ—

Այն մութը տան մէջ բորբոք այրում է...

Ա. ԿՐԱՍՆՈՎՆԻԿԵԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՎԿԱՍԻ ԳԵՐԻՆ, հեղ. Լև Տուստոյի, թարգ. Պ.Պ.-ի. հրատ. Թիֆլիսի հայոց հրատարակ. ընկերութեան, գինն է 20 կոպ. Թիֆլիս 1894 թ.

Տոլստոյն ունի մի քանի խոշոր գեղարւեստական գրւածներ, ինչպէս «Աննա Կարենինա» և «Պատերազմ ու խաղաղութիւն»: Այդ վէպերը ոչ միայն ռուսաց գրականութեան մէջ առաջնակարգ տեղ են բռնում, այլև յայտնի են եւրոպական գրականութեան մէջ:

Պատմում են, որ Ֆրանսիական յայտնի վիպասան Ֆլօբերը «Պատերազմ և խաղաղութիւն» վէպը կարգալուց յետոյ մի օր Տուրգէնիւին հանդիպելիս գոչել է. «Այդ Տոլստոյը կատարեալ մի Շէքսպիր է»:

Այս դարձածը բերանից բերան անցնելով՝ ռուս վիպասանի հրճակը տարածել է Ֆրանսիացիներին մէջ և ստիպել է նրանց կարգալ Տոլստոյին և ոգևորւել նրանով: Իսկ երբ Ֆրանսիացիները մի օտար հեղինակով ոգևորւում են, այլ ևս նրա համաշխարհային հռչակը չեն կարող անտեսել:

Խարհային հռչակը ապահոված է: Եւ այսօր Տոլստոյի գրւածներով յափշտակում են ոչ միայն եւրոպացիք, այլ և Պօլսի գրագէտները: Վերջին ժամանակ «Արևելք» և «Հայրենիք» լրագրները ահագին սիւնակներ են նւիրում ռուս հեղինակին, յայտնի բան է, ամենքն էլ գովում են: Սակայն պէտք է նկատել, որ Տոլստոյով այդքան զբաղւելու պատճառը ոչ միայն նրա վէպերը, այլ և նրա տնհետեւ փիլիսոփայութիւնն է, որ վերջին տարիները քարոզում է:

Ներկայ յօդաձի շրջանակը չէ ներում խօսել այդ փիլիսոփայութեան մասին և, ուղիղն ասած, մենք աւելորդ, նոյն իսկ վնասակար էլ ենք համարում հայ ընթերցողի միտքը գէթ մի րոպէ գրադեցնել Տոլստոյի „непротивление“, „недѣланіе“ և այլ այդպիսի խելքից և սրտից հեռու գաղափարներով: Թողնում ենք այդ մասին խօսել և գրել այն ծակ փիլիսոփաներին, որոնք վերջին ժամանակ մուտք են գործել հայ մամուլի մէջ և աշխատում են մի բանով հասարակութեան ուշադրութիւնը գրաւել իրանց վրայ: Մենք Տոլստոյին ճանաչում ենք միայն իբրեւ տաղանդաւոր վիպասանի, և շատ ուրախ ենք, որ Հրատարակչական ընկերութիւնը չէ մոռանում հայ ընթերցողներին տալ ի միջի այլոց և այս առաջնակարգ ուսուհիականի վէպիկները:

«Կովկասի գերին» Տոլստոյի սիրուն վէպիկներից մէկն է և կարգացում է մեծ հետաքրքրութեամբ: Հակառակ ընդունւած սովորութի, մենք նրա բովանդակութիւնը չենք պատմիլ, միայն կառաջարկենք հայ ընթերցողներին կնարդալ այդ վէպիկը: Հրատարակչական ընկերութիւնը վէպիկի կազմաթերթի վրայ մակագրել է «Մանկական գրադարան»: Բայց եթէ մի կողմ թողնենք տասնուչորս տարեկան թրքուհու ուսու գերին փախչելիս օգնելը, վէպիկը չէ կարելի մանկական ընթերցանութեան նիւթ համարել: Եւ իրաւ, ինչ կալ ունէ մանկական հոգին պատերազմական ժամանակի զանազան վայրենութիւնների, սպանութեան, գերեվարութեան, ծեծի, տանջանքի և այլ քստմենքի տեսարանների հետ: Չենք կարծում, որ այդ չափահասների հա-

մար քստմենքի տեսարանները բարերար ազդեցութիւն ունենան մանուկ սրտերի և ոգիների վրայ: Ուստի մեր կողմից «Կովկասի գերին» կարող ենք առաջարկել միայն այն ընթերցողներին, որոնց տարիքը պատանեկականից ցած չէ:

Ցաւում ենք, որ կրկին անգամ պէտք է նկատենք, որ յարգելի ընկերութիւնը ուշադրութիւն չէ դարձնում իր հրատարակութիւնների լեզւի վրայ: Ուղղակի ասում ենք, որ «Կովկասի գերին» լաւ չէ թարգմանւած: Ուրեմն առաջ բերենք մի քանի նմուշներ:

Ես պառաւել եմ, գրում է մայրը, սիրտս ուզում է, որ ծերութեան գերեզման չըմտած տեսնել իմ սիրելի գաւակին (էջ 1):

Իրաւ որ մայրս շատ է պառաւել, մի օր էլ երեսը չըտեսած կըմեռնի (էջ 1):

Ում երեսը չը տեսած:

«Գուռակ ժամանակն էր ծիլինը ջոկի միջից հարիւր մանէթի գնել...»

Առաջինը, ձիւն է քուռակ եղել, թէ ծիլինը: Երկրորդ, չէ կարելի ասել «հարիւր մանէթի գնել», այլ «հարիւր մանէթով գնել»:

Թարգմանչի լեզուն ոչ ներդաշնակութիւն ունէ, ոչ բանաստեղծական հարթութիւն և ոչ մի որևէ կանոն: Մի տեղ գրած է «այս է», միւս տեղ «էսքան, մի տեղ «ձեռքեր», միւս տեղ «ոտներ», մի տեղ «այնտեղ», միւս տեղ «էստեղից»: Կան և անհասկանալի դարձաւորներ, օրինակ, ինչ ասել է.

Նրանք լեզով չըխկոցը գրել են ու ասում (էջ 30):

Թարգմանչի լեզուն ծանրաբեռնւած է գաւառական գոեհիկ բառերով, մի բան, որ նսեմացնում է վէպիկի էսթետիկական տպաւորութիւնը: Մենք սկզբունքով դէմ չենք գաւառական

բառեր գործածելուն, բայց պէտք է մեծ զգուշութեամբ մտցնել այդ բառերը գրականական լեզւի մէջ: Վերջին ժամանակ մեզանում սովորութիւն է դարձել անխտիր ամեն մի բառ վերցնել գաւառական բարբառներից և գործածել, այն էլ մի տեսակ պարծենկոտութեամբ: Թիֆլիսեցին իր քաղաքի բառերն է ներս գցում, երևանցին իր երկրինը, զարաբաղցին Ղարաբաղի բարբառից է օգտւում, ախալցխացին և ագուլեցին էլ—իրանց բառերն են մեզ առաջարկում: Եւ ոչ ոք չէ մտածում. նախ, այդ տեղական բառերը հասկանալի են արդեօք ուրիշներին, երկրորդ՝ հայերէն են արդեօք: Եւ այսօր մեր գրականական լեզւի մէջ մտել են մի շարք կոպիտ, վայրենի թաթարական և թրքական բառեր, որոնց կարելի էր դիւրութեամբ փոխարինել մաքուր հայերէն բառերով:

Գրականական լեզւի վերաբերմամբ մենք չենք կարող խրախուսել գոեհիկաբանութիւնը: Պէտք է այդ լեզուն հետզհետեւ մաքրել կոպիտ, անախտ, վայրենի բառերից և դարձաւորներից և կազմել մի սահուն լեզու, որով հնար լինի արտայայտել բարձր մտքեր և նուրբ գգայմունքներ: Այդ բանը, ի հարկէ, պատւէրով չէ կատարւում: Պէտք են ոյժեր, որ կարողանան լեզու մշակել: Հարկաւ, այդ ոյժերը չըպիտի որոնել մեր պարբերական մամուլի մէջ: Լրագրները ոչ ընդունակ են և ոչ միջոց ու ժամանակ ունեն լեզու մաքրելու. նրանք սուրբ ընդունակ են լեզու աղաւաղել, քան մշակել: Լրագրական աշխատաւորը գրում է շտապով, անուշադիր: Նամտածում է լոկ իր մտքերը շուտով արտայայտելու մասին: Լեզւի

Հարստութիւնը և ճշտութիւնը նրա համար գին չունէ։ Նա ունի մի քանի հարիւր բառերի պաշար և այդքանով նա գոհ է, գործ է ածում և այսպէս և՛ այնպէս։ Լեզուն Հարստացնում են և մշակում զուտ գրականութեամբ պարապողները, վիպասանը բանաստեղծը։ Նորագոյն վիպասանութեան լեզւի հիմքը դրեց Բաֆֆին, նորագոյն ոտանավորների լեզուն ստեղծեցին Պատկանեան, Շահ-Աղիգ։ Այժմեան բանաստեղծները պէտք է աւելի հարստացնեն և ճոխացնեն գրականական լեզուն, որ դեռ մեծ մշակութեան և կատարելագործման է կարօտ։

Ծանր պարտք կայ այդ մասին և թարգմանիչների վրայ, մանաւանդ նրանց վրայ, որոնք գեղարւեստական գրւածներ են թարգմանում։ Մեզանում ամեն ոք, որ հազիւ գրել-կարդալ գիտէ, թարգմանութիւնների է ձեռնարկում և այն էլ շատ անգամ լայտնի բանաստեղծների գրւածներն է թարգմանում։ Դա սրբապղծութիւն է։ Հազար անգամ կըրկնւած միտք է, որ գեղարւեստական գրւածների թարգմանիչը ինքը հոգով մասամբ պէտք է բանաստեղծ լինի, այլապէս նա կարող է գրւածները աղաւաղել։ Եւ որքան տգէտ ու կոպիտ թարգմանիչներ և տգէտ ու ալլանդակ թարգմանութիւններ ունենք։

Հրատարակչական ընկերութիւնը պարտաւոր է գռեհիկ թարգմանութիւններից խոյս տալ։ Նա լաւ թէ վատ վարձատրում է թարգմանիչներին, ուրեմն աւելի իրաւունք ունէ խստութեամբ վերաբերել զէպի նրանց աշխատութիւնները։ Ցանկանանք ուրեմն, որ յարգելի ընկերութիւնը գոնէ այսուհետեւ զգուշ լինի և

ազատի մեզ առանց այն էլ անմշակ հայկական լեզուն աղաւաղող թարգմանութիւններից։

ԻՍԿԱՆԴԱՐ

գեղարւեստ

Թ Ա Տ Ր Ո Ն

Լսում ենք, որ թատրոնական գործին հմուտ իշխան Ն. Ամատունի, որի ղեկավարութեամբ մի փառաւոր չըջան ունեցաւ հայ բեմը Թիֆլիսում, խոստացել է առաջիկայ սեզոնին աջակցելու կոմիտեին։

Բացի այդ, վաճառական պ. Խ. Արզումանեանց, ասում են, նոյնպէս յայտնել է իր համաձայնութիւնը պ. պ. Թումեանցին և Վարդազարեանցին լինել երրորդ անգամ կոմիտեի և հաւասար չափով նրանց հետ ծածկել թատրոնի դէֆիցիտը։

Մեր հաստատ կարծիքը և համոզմունքն է, որ հայ թատրոնը Թիֆլիսում եթէ լաւ հիմքերի վրայ դրւի՝ կարող է և ոչ մի կոպէկ դէֆիցիտ ունենալ։ Լաւ ընկերտուար, լաւ դերասաններ, գործին տեղեակ մի բեթասօր և մի կառավարիչ, ահա ինչ են հարկաւոր թատրոնին։ Բեպրտուարը պիտի լինի ժամանակակից, թատրոնը ժողովրդին մատչելի։

դպրոցական

Մեր ուսումնարանների և ուսուցիչների վերաբերեալ անթիւնամակներ և տեղեկութիւններ ենք ստանում։ Մեզ հաղորդած լուրերը նորութիւն չեն մեր դպրոցական աշխարհից... դժգոհութիւն հոգաբարձուների և հոգևոր կառավարութեան մէջ, անհամաձայնութիւններ տեսուչների և հոգաբարձուների մէջ։

Մի հզօր ձեռք չեղաւ այսքան տարիների ընթացքում, որ վերջ կարողանար դնել այդ անախորժութիւններին, մի դրական կանոն չըհրատարակեց, որ պար-

զէր դպրոցական պաշտօնեաների իրաւունքն ու պարտականութիւնը, նրանց յարաբերութիւնները մէկը միւսի հետ։

Ներսիսեան դպրանոցում աղմուկ, Ղարաբաղի թեմական դըպրանոցում կռիւ։ Հին սերնդի դէմ մաքառում է նոր, թարմ, մտաւորապէս ուժեղ սերունդը, ժողովուրդն աջակցում է նրանց, իր գոհունակութեան քէն սրանց է տալիս, սակայն անօգուտ։

Ասում ենք անօգուտ, որովհետեւ նրանք, որոնց ձեռին է veto-ն, յենւած են մաշւած, լուծւող սերնդին...

Ներսիսեան դպրանոցի հոգաբարձութիւնն իր վերջին նիստում վճռել է անփոփոխ պահել ուսուցչական խումբը։ Իսկ տեսչի պաշտօնակատարի տեղեկագիրը չի ընդունւել և մինչև անգամ, ասում են, առաջարկւել է նրան լեռ վերցնել։

Ղարաբաղի թեմական դպրանոցի տեսուչ պ. Լ. Սարգսեանցին և ուսուցչական խմբին թեմական առաջնորդը, առանց հոգաբարձական որոշման, արձակել է։ Ժողովուրդը, հոգաբարձութիւնը մի կողմից, իսկ առաջնորդը միւս կողմից՝ հեռագրել են Կաթողիկոսին։ Մեր ստացած տեղեկութիւններից երևում է, որ Նահապետ վարդապետն ուղարկւում է Շուշի՝ քննելու գործը և մանրամասն զեկուցանելու Վեհափառ Կաթողիկոսին։

«Մշակը» լսել է, որ Վեհափառ Կաթողիկոսը թոյլատրել է հ. Սարգիս քահանայ Բէգ-Նազարեանցի «Համառոտ Բրիտանական վարդապետութիւն» գրաագիրքն ընդունել ուսումնարաններում իբրև ձեռնարկ։

«ՎԼԱԴԻՄԻՐ» ՇՈՒԳԵՆԱԽԻ ԽՈՐ-
ՏԱԿՈՒՄԸ

Ռուսաց նաւագնացութեան և առեւտրի ընկերութեան «Վլադիմիր» չոգենաւը նաւապետ Լեֆտերի ղեկավարութեամբ Բաթումից դուրս է գնացել դէպի Օդեսսա յունիսի 13-ին կէսօրին Նովորոսիսկի, Կերչի և Սեւաստոպոլի վրայով: 26-ին հասնելով Սևաստոպոլ՝ ուր մի քանի ճանապարհորդներ իջել են և նորերն էլ մըտնելով չոգենաւը՝ նոյն օրը շարունակել է ճանապարհը դէպի Օդեսսա: Նրեկոյեան սկսում է երկինքը ամպով ծածկել, քամի է վեր կենում, որը սաստկանալով, սկսում է ալեկոծութիւն: Կէս գիշերին քամին էլ, ալեկոծութիւնն էլ բոլորովին խաղաղում են և մառախուղ է իջնում ներքեւում, որ հետզհետէ թանձրանում է ու շատ կարճ հեռաւորութեան վրայ անգամ, դժւար է լինում տեսնել իրերը:

Դիշերայ ժամը 3-ին մօտ յանկարճ սարսափելի ճայթումն է լսում. չոգենաւը սաստիկ ցնցում է: Մի ակնթարթում աննկարագրելի իրարանցում է ընկնում: Ուղեւորները՝ տղամարդիկ, կանայք, երեխաներ՝ գիշերային հագուստով սարսափահար դուրս են վազում իրանց կախանքից յուսահատական աղաղակներով: Սառնասրտութիւնը չի կորցնում միայն նաւապետ Լեֆտերը, որ փորձած ծովագնաց է համարում: Նա նախ քան աղէտի պատահելը՝ Վլադիմիր չոգենաւից 50 սաթէն հեռաւորութեան վրայ նկատում է մի չոգենաւ, որ սարսափելի արագութեամբ գալիս է եղել ուղղակի դէպի «Վլադիմիր» չոգենաւը, և թէպէտ նաւապետն իսկոյն հրաման է արձակում, որ չոգենաւը դէպի աջ ծռեն ընդհարումից ազատելու համար, բայց արդէն ուշ է լինում: Իմացից եկող նաւը խաղաղան «Վոլոմերիա» չոգենաւն է, որ «Վլադիմիրի» հետ ընդհարելով, վնասում է նրան: «Վլադիմիրի» կողքն պատռւում է և սկսում է ջրով լցել: Նաւակներն իջեցնում են ծովը ուղեւորներին ազատելու համար: Միեւնոյն ժամանակ նաւաստիները ձեռքերն ընկած իրերը ծովն են նետում նաւը ծանրութիւն-

ներից ազատելու համար և բոլոր ջանքերը գործ են դնում ջուրը նաւից դուրս թափելու: Բայց նաւը հետզհետէ աւելի ու աւելի է լցւում ջրով:

Մինչդեռ նաւի վրայ ուղեւորների մէջ յուսահատական իրարանցումը հետզհետէ սաստկանալով, շատերն ուղղակի, իրանց ծովն էին նետում, նաւակները թռով չորս, այդ իրարանցման մէջ որքան կարողանում էին, մարդիկ էին առնում իրանց մէջ: Միւս կողմից «Վոլոմերիա» նաւն էլ օգնութեան է հասնում խեղդողներին: Այդ միջոցին վրայ է հասնում Օդեսսայից դուրս եկած «Ալէքսէյ» չոգենաւը և սա սկսում է «Վոլոմերիա» չոգենաւի վրայ ապաստանածներին վերցնել:

Կարճ ժամանակից յետոյ «Վլադիմիր» չոգենաւը իր վրայ մնացած ուղեւորներով խորասուզեց ծովի յատակը: Նաւապետը մինչև վերջը չէր դադարում ուղեւորներին ազատութեան համար հարկաւոր կարգադրութիւններն անելուց, մինչև որ միւսների հետ նրան էլ ծովի ակիքները խեցին կուտ տին. ազատել է Լեֆտերը, թէ ոչ՝ յայտնի չէ: «Վլադիմիրի» վրայ եղել են 150 հոգի ուղեւոր և 10 նաւաստի:

Հեռագիրներին նայելով խեղդել են 55 հոգի, թէև դեռ որոշ յայտնի չէ:

Խեղդողների մէջն է շուշեցի Բագւարնակ Գրիգոր Թումայեան, Բագւում առաջին հայը, որ Կասպից ծովի վրայ չոգենաւ է բանացրել և տարեց տարի էլ աւելացնելով, այսօր նա ունի վեց չոգենաւ այդ ծովի վրայ իր դաւակների անունով, և անցեալ շաբաթ էլ նոր էր հասել Բագու նրա մի նոր չոգենաւը «Գրիգոր» անունով, որը նոյնպէս ընդհարելով մի ուրիշ նաւի՝ բաւական վնասել էր: Զարմանալի գուգաղիպութիւն, մի ծովի վրայ խեղդում է նաւատէրը օտար նաւի խորտակումից, միւս ծովի վրայ նրա, իր անունի այն էլ նոր նաւը, երևի ի նշան սգոյ սատիկ վնասում է, խորտակելուց ազատելով: Գրիգոր Թումայեանը, որ իր գերդաստանի հետ գնում էր Աւստրիա՝ Կարլսբադի հանքային ջրերը, Բագւայ ականաւոր դրամատէրերիցն է: Նա իր հայրենի Շուշի քաղաքից, համարեա առանց կոպէկի գնալով Բագու, կարճ տարիների ըն-

թացքում, շնորհիւ իր տոկունութեան, համեստ բնաւորութեան բաւական է այնպիսի գործեր, որին Ֆորտունան հովանաւորում է: Բագւում նա ունի շատ անշարժ կալածք և Կասպից ծովի վրայ վեց չոգենաւ: Բացի այդ նա պարապել է և նաւթային ու մանուֆակտուրային գործերով: Հանգուցեալ Գրիգոր Թումայեանն եղել է անխոնջ աշխատող անգամ խորհրդի Մարդասիրական ընկերութեան, գանձապահ և նախագահ նոյն ընկերութեան: Նրա ջանքերով Մարդասիրական ընկերութիւնը ունեցել է բարոյական և նիւթական շատ օգուտներ: Դր. Թումայեանն առանձին հոգատարութիւն ունէր Նիժի և Վարդաշէնի ուտիախօս հայերի վրայ: Հանգուցեալ Գր. Թումայեանի մարմինը գտել են և բերելու են թաղելու Բագւայ եկեղեցու գաւթում: Իսկ իր հետ խեղդած ամուսնու՝ Թագուհու և Բագւայ իգ. գիմնազիայի 6-րդ դաստանն աշակերտուհու՝ դստեր մարմինները դեռ չեն գտնւել: Նրա ընտանիքից ազատել են իր երրորդ դուստր՝ օրիորդ Նզիսաբէթը և փոքրիկ տղան՝ Կոստանտինը, որ համարեա մերկ և կիսացնոր հասցրել են Օդեսսա: Գր. Թումայեանի տարեկան արդիւնքը հասնում է չորս հարիւր հազար ռուբլու: Անշուշտ նրա գաւազներն իրանց ծնողներին յիշատակը յաւերժ կացուցանելու համար մի մեծ, բարի գործի կը ձեռնարկեն:

Խեղդողների մէջն է և Թիֆլիսցի Աղէքսանդր Թայրեանի (կոյս Թայրեանի քոյր) դուստր այրի Աննա Ղորղանեանը, որ գնում էր Վիէննա բժշկելու:

մանր յուրեր

Բագու են հասել ութ նոր չոգենաւներ, որոնք Կասպից ծովի վրայ պէտք է կրեն նաւթ և այլ մթերքներ: Սրանցից չորսը հայերինն է, մէկը հայկական ընկերութեան, միւսը տիկ. Նզիսաբէթ Սարգսեանինը, Գրիգոր Արծրունի անունով, եղբ. Բուհիաթեաններին՝ Բաֆի անունով, իսկ չորրորդը օրերս խորտակած Վլադիմիր չոգենաւի մէջ Գրիգոր Թումայեանինը՝ Գրիգոր անունով: Բացի

այդ այս երկու օրը կըհասնի և Բագու եղբայրք Բեզարեաններին շոգենաւը Արծալի Վասպուրական անուանով: Վերոյիշեալ բոլոր շողենաւատերէրն էլ դարաբաղցիք են:

Ա. Էջմիածնից, իբրև լուր, մեզ հաղորդում են, որ Վահագնի կաթողիկոսը օրերս ուղարկելու է Ֆրանսիական կառավարութեան ցաւակցական մի գրութիւն: Կարնօի մահան պատճառով, իսկ տիկին Կարնօին մի մետաղեայ խաչ ս. Հռիփսիմէի մասունքով և օրհնութեան ու մխթարական մի կոնդակ:

Երեանից մեզ հաղորդում են, որ պ. պ. Ղ. Աղայեանց և Լեոն Մանէլեանց հրաւեր են ստացել Երեանի թեմական դպրանոցում պաշտօն ընդունելու: Իսկ Գեորգեան ճեմարանում բեկտօր նշանակւելու է Վահան վարդապետ Տէր-Գրիգորեանը, որովհետև Նահապետ վարդապետը բաց է ի բաց հրաժարւել է այդ պաշտօնից:

Թիֆլիսից Երեանի վրայով Ղարսի նահանգը երկաթուղու գիծ անցկացնելու նախագիծը մօտենում է իրագործման: Մի քանի ինժեներներից կազմած յանձնաժողովն արդէն ճանապարհել է հետազօտելու ուղին և նկարագրելու այդ տեղերը:

«Մշակին» Կ. Պօլսից գրում են, որ թիւրքաց կառավարութիւնն ամեն ջանք գործ է դնում, որ պատրիարքը ընտրւի Բարդուղիմէոս եպիսկոպոսը:

Յունիսի 28-ին կէսօրից յետոյ Կ. Պօլսում սաստիկ երկրաշարժ եղաւ, գետնի երկու ցնցումով: Քաղաքին մեծ վնաս է եղել, մի քանի մարդիկ սպանւել են, տներ են քանդուել: Բնակիչները սարսափից վախենում են տուն մտնել և բաց երկնքի տակ են անցկացնում: Բօրսան, բանկերը, գրասենեակները փակ են:

Հռոմի Պապը ծանր հիւանդ է: Ոմանք կասկածում են նրա առողջանալու մասին: Բաւարիայում բժշկութիւն անող Կնայպ ժողովրդապետը, որ կատարեալ հրաքններ է անում իր հասարակ, ջրային լացումներով, մի քանի անգամ այցելել է Պապին:

Սկզբներում գգալի թեթևութիւն է ստացել Պապը, բայց վերջերս կրկին ծանրանալով և բարդւելով նրա հիւանդութիւնը՝ կատարեալ յուսահատ վիճակի մէջ է գրել Վատիկանը:

Վերջին շաբաթս Թիֆլիսում, համարեա չըտեսնւած, քամիներ էին լինում և երեկոներն էլ այնքան ցուրտ, որ նոյն իսկ գարնանային հագուստով էլ անկարելի էր լինում տանից դուրս գալ: Իսկ Բագուում, քամին այն սաստիճան սաստիկ է եղել մի քանի օր, որ շատերը այդ օրերը տանից անգամ չեն կարողացել դուրս գալ:

Երկրիս պ. Կառավարչապետը օրերս գնաց Կիւլափօզսկ, իսկ իր դիւանատունն ամառւայ ընթացքում տեղափոխւել է Կոջոր, ուր ապրում է և պ. Կառավարչապետի օգնական Կոմս Տատիշչեր:

ՄԵՐ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ

Բոհեմիայում մի անգամ սաստիկ ձմեռ ժամանակ գիւղացին նապաստակների համար կերակուր է տունում: Յանկարծ երևում է մի արծիւ և յարձակւում նապաստակներից մէկի վրայ: Գիւղացին օգնութիւն է հասնում նապաստակին:

Արծիւը տեսնելով այս, թողնում է իր որսը և յարձակւում գիւղացու վրայ, չանկերով պինդ բռնում է նրա կրծքից և պատրաստում է իր սարսափելի կտուցը խրել նրա գագաթը: Բայց գիւղացին յաջող կերպով բռնում է արծիւ կոկորդից, որն իսկոյն վայր է իջեցնում թեքը, չանկերը թուլացնում: Գիւղացին յաջողութեամբ վերադառնում է տուն իր յանդուգն գերիին էլ հետը տանելով:

Ս Ո Ւ Ր Հ Ա Ն Դ Ա Կ

Թիֆլիս, Փ. Վ. Ձեր խոստացած յօդւածը չըստացանք: Պէտք է ի նկատի ունենալ, որ այլ է մի դիւետանտ գրողի պարտականութիւնը և այլ մի աշխատակցինը, որ սպասում է իր զրւածքի համար և հօնորար:

Պետերբուրգ. Բ. Ժ. Ա. Շ. Շտապելու կարիք չըկայ: Դեռ մոտ զովեցէք շատ հում նիւթ, որ ձեր կզրակացութիւններն ու անալիզը ճիշտ լինին: Ձեր նամակն ստացանք, պահանջած մանրամասնութիւնները, գուցէ անձամբ կըստանաք օգոստոսին:

Բալախանի, Ա. Գ. Ա. Բ. Այո, չը պիտի տպագրենք «Չէքէզ Մաքին», որովհետև շատ անարդար է՝ երկրագնդիս վրայ մի յայտնի մի ազգի մասին այդ տեսակ անեկդօտներ պատմել: Իրաւունք ունիք, ընկերական չըջաներում ծաղրում են այս ու այն ազգայնութեան թիրութիւնները, սակայն այդ անհիմն և անհեթեթ կզրակացութիւններն ինչու մտցնել և գրականութեան մէջ: Ի՞նչու անպատճառ «ջուհուտ Նաթանայիլի աղջիկ Սառան» պիտի իր մահից յետոյ շուն դարձած լինի: Ի՞նչու այդ շունը չըլինի մի վախառու, մի մի դաւաճան, մի մատնիչ հայ, այլ անպատճառ մի ջուհուդ: Նիթէ հաւատանք գիտութեանը, ընդհակառակն, շատ ջուհուդ իրանց մահից յետոյ պէտք է անպատճառ երկնքի բնակիչ լինին: Կամիլ Ֆլամարիօնն ասում է, ով ինտելիկտուալ կեանք է վարում, նա է երկնքի բնակիչ լինելու հանդերձեալ կեանքում: Նիթէ մօտաւորապէս ընդունենք այդ, հաւատացէք որ ամենաճիշտ ստատիստիկայից յետոյ կըհամոզւէք, որ հանդերձեալ աշխարհն էլ նոյնիսկ այդ «ջուհուդները» պիտի լինին առաջին մանողները: Ուշներդ դարձրէք դէպի Ներսիս և տեսէք այդ ջուհուդները գիտութեան, քաղաքականութեան, արեւատի ինչ հզօր ներկայացուցիչներ ունին: Մեր նպատակը սէր, բարեկամութիւն,

միութիւն հաստատուն է բոլոր ազգերի հետ և միատեղ ընդհանուր ոյժով մարդկութեան միջից հանել և դժոխք գցել վատերին, իսկ լաւերի հետ աշխատել բարի ուղիով առաջ և առաջ ընթանալ:

Յօդաւորը չենք կարող վերադարձնել, թէ և 3 հատ 7 կ. մարկա էլ այդ մասին ուղարկել էք: Երեք թերթից պակաս յօդաւորները չենք վերադարձնում: Իսկ մարկաները գցում ենք այն արկղի մէջ, որ ֆօնդ պէտք է լինի մեր թերթերի այս տարւայ դէֆիցիտը ծածկելուն:

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

տեղեկատու

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱԲՈՐ ՀԻՒՆԴԱՆՈՅ
Բ. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կ ու կ ի ա, վ օ ռ օ ն ց ո Վ ի ա ր-
ձ ա ն ի հ ա ն դ է ալ)

Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիրակի օրերից:

Ա Ռ Ա Ի Օ Տ Ն Ե Ր Ը՝

Բ. Ա. Ն ա ա ա ա ա ա ա ա ա — 11 —

12 ժ. վրաբուժութեան և վիճակա-
կան (սիֆիլիս) հիւանդութիւնների:

Կ. Մ. Չ ի կ ո վ ա ն ի — 9 — 10 1/2 ժ.
աչքի և նեարդային հ.

Գ. Գ. Բ ու դ կ ո վ ա կ ի — 10 1/2 —
11 1/2 ժ. ներքին, երեխայոց և կա-
նանց հ.

Ի. Ֆ. Պ ր օ տ ա ս ե ի չ — 11 1/2 — 12 1/2
ժ. ակահջի, կոկորդի, բթի և կրծքի
հ.

Կին-բժիշկ Տ ու ռ ք ո Վ ի չ — 12 1/2 —
1 ժ. կանանց հ.

Ա. Պ. Կ ա ռ ա պ ե տ ե ա ն — 1 — 1 1/2
ներքին և երեխայոց հ.

Ե Ր Ե Կ Ո Ն Ե Ր Ը՝

Բ. Ե. Ն ա ա ա ա ա ա ա ա ա — 7 — 7 1/2
ժ.

Ի. Ա. Ֆ ր ա ն ց ի ու ա — 7 — 7 1/2 ա-
կանջի, կոկորդի և քթի ու նեարդա-
յին հ. երկուշաբթի, չորեքշաբթի և
ուրբաթ.

Ա. Գ. Գ ու ռ կ օ ք ի մ ի - խոշորացու-
ցական հետապոստութիւն է անում

մէջի, խիւի, արեան, կաթի մէջ և
այլն:

Վճար 50 կ.: Համախորհուրդի
(կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար
առանձին:

Հիւանդանոցումը ընդունում են
և գիշերօթիկ հիւանդներ:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապ. Ն ա ա ա ա ա ա ա ա ա:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շամախույ թեմի եկեղեցական
ծխական միգասեան դպրոցների
համար գ ի ւ ղ ե ռ ու մ՝ հարկա-
ւոր են Դ. դասակարգի ուսու-
ցիչներ: Ռոճիկը՝ ըստ առաջին
կոպարի: Բացի գրանից, տրւում
է նաև ճանապարհածախք, բնա-
կարան, փայտ և ծառայ: Ցան-
կացողները թող գիմեն ինձ՝ Ի
Շամախի:

Թեմական տեսուչ՝

Նղիշէ քահ. Գեղամեանց:

3 — 1.

ԱՂԲԻԻՐ և ՏԱՐԱՁ

Շարունակւում է ներկայ թվականի բաժանորդագրութիւնը և բաց-
ւած է երկրորդ կիսամեակինը:

ԱՂԲԻԻՐԻ տարեկան գինը 3 ռ. է, կես
տարւանը 2 ռ., ՏԱՐԱՁԻՆԸ տարեկան 6
ռ., կես տարւանը 3 ռ.:

Նոր բաժանորդը կարող է ստանալ բոլոր լոյս տեսած №№-ը ա-
ռանց բացառութեան:

Պրէմիաներ ստացող բաժանորդը, բացի բաժանորդագինը՝ պէտք է
ուղարկի Ա Ղ Բ Ի Ի Ր Ի համար 1 ռ., Տ Ա Ր Ա Ձ Ի 4 ռ.:

Հասցեն՝ Тифлисъ, редакция „Агбюръ“, կամ „Таразъ“.